

SUVREMENI MODELI SVEUČILIŠTA I REGIONALNI RAZVOJ – PRIMJER SVEUČILIŠTA U ZADRU

SVEN MARČEVIĆ
Sveučilište u Zadru
Odjel za sociologiju

UDK: 378.4(497.5 Zadar)
Prethodno priopćenje
Preliminary paper

Primljeno
: 2015-11-19

Received

SAŽETAK

Suvremeno sveučilište promijenilo je svoju ulogu od isključivo mjesta poučavanja i istraživanja prema umreženome akteru regionalnog razvoja. Suvremeni modeli sveučilišta naglašavaju njegovu ulogu kao mjesta stvaranja znanja koje je primjenjivo u regionalnom razvoju. U ovome su radu prikazani rezultati istraživanja lokalnih i regionalnih razvojnih dionika u Zadru i Zadarskoj županiji i njihovi stavovi prema Sveučilištu u Zadru. Provedeno je kvalitativno istraživanje utemeljeno na deset polustrukturiranih intervjua. Pokazuje se da regionalni dionici naglašavaju ekonomsku razvojnu komponentu i ideju endogenog razvoja temeljenog na razvijanju postojećih jakih grana zadarskog gospodarstva, a sveučilište se promatra primarno kao potencijal i resurs, a manje kao aktivan dionik. Društveni je razvoj pritom slabije naglašen, ali se percipira kao lokus potencijalne uspješne suradnje sa Sveučilištem u Zadru.

KLJUČNE RIJEČI: *Sveučilište u Zadru, regionalni razvoj, endogeno znanje, suvremeni modeli sveučilišta, Zadar.*

UVOD

Uloga sveučilišta u regionalnom razvoju u suvremenom društvu intenzivno dobiva na značaju. Sveučilište se definira kao mjesto stvaranja novog znanja i važan regionalni dionik, a svojim programima i djelovanjem u regionalnome okviru ono doprinosi suradnji sa širokim spektrom aktera.

Pritom se naglasak primarno stavlja na ona polja i grane znanosti koje imaju neposrednu ekonomsku i inovacijsku primjenu, ali javljaju se i koncepcije koje naglašavaju ulogu društvene odgovornosti sveučilišta. Sveučilište u Zadru, kao s jedne strane institucija orijentirana primarno na društvene i humanističke znanosti, a s druge kao važan regionalni dionik u sferama znanosti i visokog obrazovanja, u ovome će radu biti istraženo upravo u smislu izvanjskog pogleda drugih regionalnih dionika i stavljeno u kontekst njihovih definicija lokalnog i regionalnog razvoja.

Sveučilište u Zadru predstavlja specifičan i zanimljiv slučaj za analizu jer je riječ o razmjerno malom i integriranom sveučilištu koje nije temeljeno na fakultetima kao zasebnim pravnim jedinicama i upravo zbog svoje integriranosti može donositi efikasne razvojne politike. Orijentirano je primarno na društvene i humanističke znanosti jer je jezgra ove institucije u trenutku osnivanja 2003. godine bila dominantno utemeljena na nekadašnjem Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Splitu i najveći broj studenata i zaposlenih vezan je upravo uz te grane znanosti.

Kvalitativnim istraživanjem utemeljenim na intervjuima s ekspertima i političkim elitama¹ nastojalo se uže definirati na koji način predstavnici različitih regionalnih dionika vide sadašnju i potencijalnu ulogu Sveučilišta u Zadru kao aktera lokalnog i regionalnog razvoja.

U početnom poglavlju prikazat će se suvremene teorije uloga sveučilišta u regionalnom razvoju, s naglaskom na ekonomsku i društvenu dimenziju. Potom će se predstaviti rezultati kvalitativnog istraživanja i definirati osnovni razvojni koncepti koje izlažu regionalni razvojni dionici. U raspravi će se pokazati kako je definicija uloge sveučilišta u regionalnom razvoju primarno vezana uz ekonomsku dimenziju, dok je društvena dimenzija slabije izražena.

PROMJENE ULOGE SUVREMENOG SVEUČILIŠTA

Razdoblje nakon Drugog svjetskog rata do danas obilježila je sukcesija promjena koje se globalno događaju s institucijom sveučilišta. U neposrednom poslijeratnom periodu dolazi do masovnog porasta broja studenata, kao i osnivanja brojnih novih sveučilišta (Halsey, 2010). Na taj se način demografski mijenja slika društva primarno zemalja prvog i drugog svijeta, koji bilježe znatan rast visokoobrazovanih u populaciji. Taj je trend naveo niz teoretičara i sociologa obrazovanja (Bell, 2001; Touraine, 1971; Castells, 2000) da identificiraju novi tip društva, utemeljen na obrazovanju i sve većem pomaku prema tercijarnim i uslužnim djelatnostima, kao i rastućoj važnosti znanja – postindustrijsko društvo.

Međutim, globalni pomak prema neoliberalnoj paradigmi krajem sedamdesetih godina dvadesetoga stoljeća donio je sa sobom i pritisak na javno financirano visoko obrazovanje (Munch, 2007), koje uslijed smanjenja javnih sredstava razvija niz strategija, među kojima se kao najvažnije izdvajaju komercijalizacija znanstvene produkcije te umrežavanje visokoobrazovnih ustanova sa širokim spektrom različitih dionika iz gospodarske i političke sfere. Na taj se način redefinira i autonomija sveučilišta koja se sve više shvaća kao

¹ Distinkcija između eksperata i pripadnika političkih elita detaljnije se obrađuje u poglavlju vezanom uz metodologiju.

financijska, a manje kao sadržajna autonomija slobode istraživanja i poučavanja.

Taj je trend donio za sobom i nove teorije funkcioniranja sveučilišta i njegove društvene uloge. Pojavljuju se koncepti poput sveučilišta drugog tipa (*mode 2 university*) (Gibbons i dr, 1994) i trostruke uzvojnice (*triple helix*) (Etzkowitz, 2008), koji naglasak stavljaju na umreženo sveučilište koje svoje ciljeve ostvaruje suradnjom s različitim dionicima, osobito u smislu regionalnog razvoja, a ulogu sveučilišta primarno evaluiraju komercijalnim parametrima poput inovacija, patenata te potencijala za stvaranje *start up* i *spin off* tvrtki vezanih uz istraživačke projekte primarno prirodnih i tehničkih znanosti.² Konkretno, ta se suradnja odvija između lokalnih i regionalnih vlasti, sveučilišta i regionalnog gospodarstva. U razvijenom i funkcionalnom modelu sveučilište je mjesto na kojem se stvaraju nova znanja i u suradnji s gospodarstvom pretvaraju u nove proizvode, a lokalna samouprava osigurava uvjete za neometan razvoj umrežavanja, osigurava porezne politike i na slične načine potiče stvaranje poticajnog okruženja. Cilj modela trostruke uzvojnice je stvaranje poduzetničkog sveučilišta.

Konceptualno, uvodi se i pojam treće misije sveučilišta, koja nastoji proširiti klasični humboldtovski model koji sveučilište vidi kao mjesto poučavanja i istraživanja. Treća se misija definira kao društveni i ekonomski razvoj (Etzkowitz, 2008), regionalni razvoj (Chatterton i Goddard, 2003) i umrežavanje radi komercijalizacije znanja (Gibbons, 1997), iz čega proizlazi da je naglasak primarno na ekonomskoj dimenziji. S druge strane, postoje i autori koji nastoje proširiti humboldtovski model uvođenjem društvene dimenzije (Calhoun, 2006), ali dominantan korpus literature utemeljen je na komercijalnim modelima koji marginaliziraju društvene i humanističke znanosti, što je relevantno za fokus ovog rada čija je tema Sveučilište u Zadru, primarno utemeljeno upravo na takvim znanstvenim disciplinama.

Određenje društvenih znanosti prema regionalnom razvoju orijentirano je prvenstveno konceptima društvenog razvoja. Treća misija određuje se prvenstveno kao civilna misija. Čulum i Ledić (Čulum i Ledić, 2011) definiraju je kao "poučavanje i učenje studenata, transformaciju kurikula, istraživačke prioritete koji se definiraju u suradnji sa zajednicom i počivaju na aktualnim društvenim problemima te produkciju novoga znanja". Upravo je element suradnje sa zajednicom ključan u integraciji suvremenih modela sveučilišta i ostalih regionalnih aktera, a kao jedan od glavnih dionika u ovakvom shvaćanju misije sveučilišta je civilno društvo. Civilno društvo prostor je, s jedne strane, artikulacije društvenih potreba koje "dolaze odozdo", a s druge ono koristi

² Ova se skupina znanstvenih polja u literature uobičajeno naziva STEM (skraćeno od science, technology, engineering and mathematics, odnosno znanost, tehnologija, inženjstvo i matematika).

znanja koja se stvaraju na sveučilištu i time se ove dvije institucije međusobno nadopunjuju u rješavanju društvenih problema (Levine, 2011).

Ovaj će rad nastojati identificirati poglede razvojnih dionika u Zadarskoj regiji oko toga koju vrstu regionalnog razvoja smatraju bitnom te na koji se način u njihove potrebe i prioritete uklapa program i orijentacija Sveučilišta u Zadru.

ISTRAŽIVANJE ULOGE SVEUČILIŠTA U REGIONALNOM RAZVOJU

Metodološki okvir

U sklopu istraživanja provedeno je deset polustrukturiranih intervjua s različitim dionicima vezanim uz Sveučilište u Zadru te Grad Zadar i Zadarsku županiju, iz sfera visokog obrazovanja, politike, gospodarstva, javnog te civilnog sektora. Polazna pretpostavka ovakva odabira ispitanika vezana je uz modele sveučilišta koji tu instituciju vide kao umreženog regionalnog aktera (Gibbons, 1994; Etzkowitz, 2008). Terenski rad obavljen je u 2012. godini, a svi su sudionici dali obaviješteni pristanak na sudjelovanje, u skladu s istraživačkom etikom.

Cilj i pretpostavke istraživanja

Cilj istraživanja bio je utvrditi moguće uloge Sveučilišta u Zadru u regionalnom razvoju i ustanoviti na koji način različiti dionici vide tu ulogu.

Pritom su se pretpostavke istraživanja temeljile na tome da će sugovornici razvoj definirati pretežno gospodarskim kategorijama, dok će društvena dimenzija biti u drugome planu, a visoko obrazovanje i znanost također će prvenstveno biti definirani kroz odnos s gospodarstvom, a manje kroz pitanje društvenog doprinosa.

Metodologija istraživanja

Kvalitativni dio istraživanja kao temeljno pitanje postavljao je pitanje metode. Kako su razvojne politike i visoko obrazovanje područja, čiji sadržaj kreiraju određene ekspertne skupine, bilo je jasno da je za adekvatno razumijevanje razvojnih procesa potrebno razgovarati sa stručnjacima jer se tako može doći do uvida koji nisu dostupni u dokumentima, a tiču se odnosa pojedinih razvojnih aktera prema samome razvoju, ali i prema sveučilištu kao jednoj od pretpostavljenih komponenata razvoja. Stoga je u terenskom dijelu prikupljanja informacija za potrebe rada korišten polustrukturirani intervju, a sam odabir metode uvjetovan je prvenstveno tipom sugovornika, koji su bili pripadnici političkih elita ili eksperti koji se u nekom aspektu bave razvojem.

Model trostruke uzvojnice koji sam uzeo kao početnu točku razmatranja regionalnog razvoja implicira koordinaciju elita i eksperata (ekonomskih,

političkih i znanstvenih), i stoga ne zahtijeva velik broj sugovornika, jer se većina procesa odvija u domeni donošenja i implementacije javnih politika i poslovnih inicijativa pa je tako i odabir osoba obuhvaćenih istraživanjem prije svega vođen njihovom ključnošću s obzirom na te procese. Pripadnici elita i eksperti važni su zbog svojeg položaja unutar pojedinih institucija, u kojima predstavljaju "točke kristalizacije" (Bogner, Littig i Menz, 2009:2) jer su uključeni u procese i donošenja i provođenja javnih politika te imaju veće znanje o problemu koji se istražuje od drugih pripadnika, kao i bolju formalnu umreženost unutar i izvan njih. Stoga takvi sugovornici mogu donijeti relevantne insajderske spoznaje o predmetu istraživanja i uložiti pojedinih institucija. Bogner, Littig i Menz (2009:2) kao jednu od prednosti ovog pristupa navode da se njome relativno brzo mogu prikupiti kvalitetni podatci, što proizlazi upravo iz činjenice da su zbog svojega položaja najbolje informirane individue.

S druge strane, sama formulacija "elita i eksperti" ukazuje na postojanje određenih razlika unutar uzorka. Iako se u literaturi ta dva pojma često koriste kao istoznačnice ili im se sadržaji znatno preklapaju, u kontekstu mojeg rada ova distinkcija ima posve određen smisao. Naime riječ je s jedne strane o političkoj eliti i s druge strane o stručnjacima u određenom području. Tako sam za potrebe istraživanja pod elitom smatrao pripadnike političkog miljea i upravu ustanova, a kao eksperte zaposlenike raznih regionalnih institucija vezanih uz razvoj, gospodarstvenike i pripadnike civilnog sektora.

U istraživanju je sudjelovalo deset ispitanika, predstavnika Sveučilišta u Zadru, Zadarske županije, Hrvatskog zavoda za zapošljavanje (Područni ured Zadar), Agencije za razvoj Zadarske županije ZADRA, Hrvatske gospodarske komore (Županijska komora Zadar), jedinica lokalne samouprave, gospodarstva i civilnog sektora.

REZULTATI

U ovome će poglavlju biti prikazani temeljni rezultati dobiveni na osnovi intervjua. Kako je polustrukturirani intervju metoda koja podrazumijeva određene unaprijed zadane teme, predstavljanje dobivenih rezultata bit će izneseno u skladu s protokolom kojim su intervjui vođeni. Radi se redom o odnosu Sveučilišta u Zadru i gospodarstva, odnosa sveučilišta i lokalne uprave te stava o regionalnom ljudskom kapitalu i ulozi zadarskog sveučilišta u njegovoj proizvodnji.

Odnos sveučilišta i gospodarstva

Suradnja sveučilišta i gospodarstva u samoj je srži suvremenih modela sveučilišta te je stoga istraživanja koja se bave proučavanjem takvih modela

primarno postaviti u odnosu prema regionalnom gospodarstvu. Viđenja ispitanika u tom se segmentu mogu iskazati kroz nekoliko tematskih cjelina: kapaciteta za suradnju, problema profilacije Sveučilišta u Zadru te razvoj temeljen na znanju.

Kapacitet za suradnju

Prije svega, valja ustanoviti kako je hrvatski istraživački potencijal slab ne samo u odnosu prema razvijenim zapadnim zemljama nego i onim tranzicijskim (Prpić, 2002) te da je privatni sektor istraživački slab, a uzmemo li k tome u obzir da je većina hrvatskih istraživača vezana uz Zagreb jasno je da su regionalne ekonomije u nepovoljnom položaju. Drugi otežavajući faktor je i sama ekonomska snaga i struktura lokalnog gospodarstva. Jedan od problema koji su istaknuti od više intervjuiranih osoba je činjenica da lokalne tvrtke nisu dovoljno snažne da bi podržavale inovativna istraživanja i svoj razvoj temeljile na znanosti. Jedan od ispitanika to je nazvao "horizontom preživljavanja":

"Ono što je za veliku većinu gospodarstva bitno je da su oni u tom realnom sektoru, odnosno da imaju nekakav horizont preživljavanja svoje vlastite firme. Nekima je horizont, takve su okolnosti u poslovanju, sedam dana, nekima je mjesec, nekima tri mjeseca, i oni žele na neki način sačuvati tu svoju organizaciju i preživjeti sa što manje bolova, tako da je ovaj znanstveni dio za veliku većinu njih još uvijek paralelni svijet. I oni to još, ovaj, nedovoljno percipiraju u smislu da bi trebali se nekako u taj reverzibilni taj proces... da nije samo u jednom smjeru, nego da su to nekakve paralelne potrebe" (E1, Gospodarska komora).³

Promatrajući uzroke ovakvog stanja, očito je da je slabo financijsko stanje jedan od ključnih razloga zbog kojih se ekonomija utemeljena na znanju slabo razvija. Ulaganje u istraživanje i razvoj za većinu je lokalnog gospodarstva jednostavno prevelik trošak, čemu ne pogoduje ni struktura lokalnih i regionalnih tvrtki, koje su premale da bi mogle efektivno ulagati, a nisu ni razvojno usmjerene:

"Gospodarska situacija u Zadru je glavni razlog zašto toga nema više, jer mi nemamo značajan broj gospodarskih subjekata koji su krenuli u nekakva istraživanja i razvoj. Dakle, općenito imamo malo proizvodnje, imamo pretežno usluge (...) Dakle, ja mislim da te inicijative nema dovoljno od strane gospodarstva i da zato i nema takvih razrađenih modela.⁴ Tamo gdje se ta potreba pokazala, u to se krenulo. Možda je i nepoznavanje modela, nepoznavanje kako to funkcionira razlog zašto se

³ U radu će se citati eksperata označavati s E i pridruženim brojem zbog jednoznačne identifikacije, dok će se pripadnike elita označiti s EL i pripadajućim brojem.

⁴ Misli se na model trostruke uzvojnice.

više ne surađuje. Naravno, niti jednom malom proizvođaču na ovom području se ne isplati ići u razvoj svog nekakvog istraživačkog procesa jer to je za onaj obim proizvodnje koji ima preskupo" (E3, Zadarska županija).

S druge strane, postoji svijest o važnosti ulaganja u razvoj, unatoč nepovoljnim gospodarskim okolnostima. Nedostatak, riječima jednog od eksperata, "financijskog impulsa", dovodi do toga da gospodarstvo nedostatak autonomnih snaga nastoji kompenzirati traženjem pomoći od javnog i znanstvenog sektora. Tu je svakako važna i veličina gospodarskih subjekata, jer, kako navodi jedan ekspert, nema velikih tvrtki, unatoč snažnoj tradiciji u nekim gospodarskim poljima:

"Gospodarstvo traži pomoć. (...) Postoji još uvijek tih par značajnih tvrtki i tradicija i ja u ovom trenutku ne mogu reći da su oni pokretač, nisu, nažalost mi nemamo jednu veliku tu tvrtku koja može na taj način zapravo privlačiti kadrove" (E4, Razvojna agencija).

Kao jedna od mogućih strategija na temelju iskustava iz realnog gospodarstva pojavila se ideja klasterizacije, pri čemu je jedan od sudionika istraživanja imao iskustvo djelovanja u takvom jednom projektu, za koji smatra da je donio veće razvojne mogućnosti zbog udruživanja resursa i povećavanja ljudskog kapitala koji se bavi konkretnim projektom. Ova vrsta lokalnog i regionalnog udruživanja strategija je dobro poznata u literaturi (O Riain, 2011:23) i, između ostalog, rješava upravo problem malih tvrtki koje samostalno nisu dovoljno snažne za vlastite razvojne projekte. Ekspert E2 to naziva problemom internih viškova, jer gospodarskom scenom dominira obrtništvo i male tvrtke, koje tih viškova nemaju i ne mogu ih usmjeriti na razvoj.

Potencijalna suradnja i problem profilacije sveučilišta

Dominantna tema literature koja se bavi ulogom sveučilišta u regionalnom razvoju jest naglasak na određenim granama znanosti (tehničke, prirodne, biomedicinske) i njihovim rezultatima u vidu patenata i inovacija. S druge strane, orijentacija Sveučilišta u Zadru naglašeno je humanistička i društvena⁵ što u razvojnoj literaturi predstavlja zanemaren aspekt, osim u određenim dijelovima vezanim uz civilnu misiju i četvrtu uzvojniju (društvenu), o kojima je riječi bilo ranije, a koji se uglavnom temelje na razvoju civilnog društva. Ovaj je stav vidljiv i kod razvojnih eksperata. U tom smislu, pitanja su bila usmjerena na dvije teme: postojeću i poželjnu orijentaciju zadarskog sveučilišta te primjere uspješne suradnje.

⁵ S obzirom na izostanak studija prava i relativno nedavno uvođenje studija ekonomije, što su dva najveća društvena smjera u Hrvatskoj, humanistika je namjerno stavljena na prvo mjesto.

U smislu orijentacije, vidljiva je usklađenost s diskursom razvojne konkretizacije, odnosno postoji očekivanje da se sveučilište otvori prema razvojnim prioritetima koji su navedeni u strateškim dokumentima. Uz to, jasno je i da razvojni čimbenici očekuju jačanje tehničke komponente. Kad se govori o razvojnim prioritetima, kao dominantna područja istaknuti su poljoprivreda, od koje se očekuje i obrazovanje kadra i razvoj novih znanja, te turizam, s time da je ukazano i da postojeći odjel ne pruža adekvatno obrazovanje, odnosno, prema ekspertu E2, studenti koji se na tom odjelu obrazuju imaju problema sa zapošljavanjem. Također, pozitivno je prihvaćena regionalna orijentacija prema obrazovanju u agronomskoj struci, za koju se drži da korespondira s endogenim razvojnim potencijalima.

Taj je stav potvrđen i u razgovorima s predstavnicima političkih elita otoka i zaleđa, koji veliku važnost u svojim razvojnim planovima pridaju upravo poljoprivredi. Konkretno, načelnik jednog mjesta u zaleđu istaknuo je kako je otvaranje odjela koji se bavi tom granom iznimno važno ne samo zbog budućih kadrova nego i zbog znanja koja će se razvijati na zemljištima koje Sveučilište ima u zaleđu. Načelnik otočke općine istaknuo je pak kako su agronomi jedno od ključnih zanimanja koja su im potrebna, osobito u proizvodnji maslinovog ulja. K tome, jedan od eksperata naglasio je kako nije važna samo nova tehnologija i njezin razvoj, nego i to što će mještani već samim kopiranjem onoga što će vidjeti kao uspješan model moći postići bolje rezultate na svojim malim obiteljskim gospodarstvima, što ima opet učinak umnožavanja znanja.

U smislu budućeg razvoja, prvenstvena odrednica koja se pojavila bila je integracija gospodarstva i sveučilišta, kao i otvaranje novih odjela tehničkih usmjerenja:

"Treći dio⁶ su nekakva tehnička, tehnološka usmjerenja, koja Sveučilište zasad nema razvijeno, a to nam povlači jedan dio industrije koji je na ovom području perspektivan, a to je metaloprerađivačka industrija i nekakve visoke tehnologije u takvoj industriji, dakle nešto u smjeru robotike, plemenitih metala, sad, teško je reći je li to potrebno razvijati u okviru Sveučilišta, da li to previše košta, da li se to isplati, da li ima potrebe za takvim kadrom, međutim to je potreba ovog ovdje gospodarstva" (E3, Zadarska županija).

Uz to, primijećeno je i da orijentacija zadarskog sveučilišta nije pogodna za model trostruke uzvojnice:

"Povijesno gledano tu su se uglavnom te društvene znanosti razvijale, sad se probalo i nešto drugo, jel. Naravno da će prije tehničke znanosti i one primjenjive u gospodarstvu, znači agronomija, tehnologija, medicina

⁶ Sugovornik je prije toga naglasio važnost turizma i agronomije kao važnih orijentacija sveučilišta.

i tako dalje možda imati više mogućnosti da se u tome *triple helixu* nađe, za razliku možda od humanističkih. Tako da je možda i s te strane zadarsko sveučilište, ajmo reći, manje aktivno u tom uključivanju" (E4, Razvojna agencija).

S ovim stavom korespondira i tvrdnja kako Sveučilište u Zadru teži razvoju novih znanstvenih područja, kao što je naglašeno u strategiji, a to ističu i članovi sveučilišne uprave koji su intervjuirani za potrebe ovog rada. Pretpostavka je da će u budućnosti razvoj Sveučilišta ići u ovome smjeru.⁷ To potvrđuje i izjava jednog od članova sveučilišne uprave:

"Smatram da je bitno razvijati sva ona područja znanosti za koja postoji opravdan interes (...) To je, recimo, jedno polazno odredište. Drugo je polazno odredište da se ne bi smjela zanemariti jezgra ovoga sveučilišta i mislim da se ona ne zanemaruje. Ipak je još uvijek težište na humanističkim znanostima. Kada gledamo povezivanje s gospodarstvom, vjerojatno će se neposrednije i lakše povezivati ova neka nova područja, recimo interdisciplinarne znanosti, tehničke znanosti, biomedicinske znanosti i slično" (EL2, Sveučilište u Zadru).

Kada se govori o konkretnoj suradnji i projektima vezanim uz gospodarstvo, također je vidljiv utjecaj tehnologije jer je najčešće spominjan projekt vezan uz robotiku, a ne neku od grana vezanih uz dominantnu orijentaciju Sveučilišta. Iz toga se također može iščitati težnja prema tehnološkim smjerovima, jer su o temi robotike govorili svi eksperti uključeni u ovo istraživanje. Očito je, dakle, da postoji konsenzus ne samo o tome da bi Sveučilište trebalo ojačati svoju tehnološku komponentu nego i u kojem bi se smjeru ona morala razvijati. S druge strane, ovdje se pojavila i jedan važna institucionalna implikacija. Svi eksperti govorili su o suradnji, ili na konkretnim projektima ili s pojedinim odjelima, što znači da samo Sveučilište kao krovna institucija ili nije dovoljno prepoznato ili nema dovoljno razvijenu opću politiku, što znači da se suradnja razvija od slučaja do slučaja. Konkretno je spomenut nemali broj odjela, ali je također naglašeno kako Sveučilište nije dovoljno uključeno u donošenje regionalnih strateških razvojnih mjera (o čemu će više riječi biti u poglavlju koje se bavi institucionalnom suradnjom sveučilišta). Međutim, već je "Strategija razvoja znanosti Sveučilišta u Zadru za period do 2014. godine" (Sveučilište u Zadru, 2009) najavljivala određene pomake u tom smislu, a "Dopuna strategije Sveučilišta u Zadru 2011.-2017." eksplicitno navodi kako je strateški cilj Sveučilišta "kvalitativno unaprijediti visokoškolske studijske programe i znanstveno-istraživačke projekte u svim znanstvenim područjima, u skladu s potrebama tržišta rada te u svrhu bolje suradnje s gospodarstvom i lokalnom upravom" (Sveučilište u Zadru, 2013:3)

⁷ Što kao posljedicu može imati i promjenu obrazovne strukture regije, jer je evidentno da Sveučilište u Zadru ima i veliki demografski utjecaj.

pa se može očekivati približavanje, odnosno donošenje cjelovite politike. To bi također trebao podrazumijevati i veću uključenost Sveučilišta u Zadru donošenje strateških dokumenata Zadra i Zadarske županije, što se pokazalo vrlo problematičnim i jedan je od ključnih nalaza ovog rada. Ovako, stanje se uglavnom oslanja na kontakte koji se temelje na kratkoročnim suradnjama ili ograničenim projektima.

Razvoj temeljen na znanju

Ideja razvoja temeljenog na znanju počiva na suradnji gospodarstva, regionalne uprave i znanosti. Pokazalo se da svaki od tih faktora ima slabosti koje zadarskoj regiji otežavaju usmjeravanje na razvoj tog tipa. Gospodarstvo je pretežno fragmentirano i temelji se na manjim tvrtkama koje nemaju interne viškove koji se mogu preusmjeriti u istraživanje, što je jedan od preduvjeta za konkurentnost. S druge strane, Sveučilište nije dovoljno uključeno u regionalne gospodarske aktivnosti, ali ni u strateško promišljanje regionalnog razvoja. K tome, regionalni razvojni diskurs nije u dovoljnoj mjeri usmjeren na postojeću orijentaciju Sveučilišta zbog čega postojeći potencijal nije adekvatno iskorišten, a ono što se kristaliziralo kao poželjno je tek u formiranju. Unatoč tome, postoji prostor za nalaženje konsenzusa, jer eksperti ističu kako su jedan od poželjnih temelja razvoja Sveučilišta endogena znanja koja imaju tradiciju u zadarskom gospodarstvu, a i samo Sveučilište u svojim dokumentima predviđa osnivanje istraživačkih centara koji bi trebali uključivati različite grane znanosti. Kako su ti centri još uvijek nepostojeći, njihov sadržaj mogao bi se orijentirati upravo na aspekte u kojima zadarska regija ima komparativne prednosti u smislu već postojećeg znanja. Sa strane Sveučilišta potrebna je pak veća uključenost u razvojne procese, jer su prednosti njegove sadašnje orijentacije većinom neprepoznate kod drugih razvojnih dionika.

Sveučilište i lokalna uprava

U istraživanju odnosa Sveučilišta u Zadru i tijela lokalne uprave pokazuje se složeniji odnos tih dvaju dionika, nego što je to bio slučaj s gospodarstvom. Dok su ekonomske aktivnosti uglavnom slabe i suradnja sporadična, u ovom se slučaju može govoriti o aspektima u kojima je ona izrazito dobra, ali i onima u kojima je nedovoljna.

Ono oko čega se javlja slaganje i uprave Sveučilišta i raznih predstavnika lokalne uprave je da je suradnja na infrastrukturi izuzetno dobra. Pod time se prvenstveno misli na građevinske objekte, odnosno zgrade koje su dane na korištenje Sveučilištu i s kojima se rješava problem prostora. U kratkom periodu manjem od deset godina Sveučilište je dobilo na korištenje oko 5 tisuća novih kvadratnih metara prostora za svoje aktivnosti, a pokrenut je i projekt razvoja Novog kampusa, jednog od najvećih infrastrukturnih investicija u Županiji općenito. Jedan od članova uprave ističe upravo tu dimenziju:

"Svakako da je najtešnja suradnja između Sveučilišta u Zadru sa gradom Zadrom i Zadarskom županijom kao tijelima lokalne samouprave i regionalne samouprave odnosno uprave i tu je postignut jedan značajan napredak u odnosu na, naravno, dosadašnje razdoblje i taj se napredak dogodio možda upravo intenzivnije negdje od osnutka Sveučilišta u Zadru (...). E sad, što se tiče, recimo, kad polazimo najprije od lokalne pa regionalne pa državne razine suradnja na lokalnoj se dakle ostvaruje s gradom na nekim konkretnim projektima. Ta suradnja se odvija i na način da grad sukladno opet svojim mogućnostima pokušava materijalno alimentirati neke potrebe Sveučilišta, recimo, ustupanjem nekih svojih prostora ili dakle površina i objekata, tako da je onda to rasteretilo dosadašnje prekapacitirane objekte koji su se do sada koristili u sveučilištu, tako da je to, recimo, jedan veliki prilog grada Zadra razvoju sveučilišta u tom jednom materijalnom smislu. U financijskom nam također grad pomaže, recimo potičući našu izdavačku djelatnost. To je u onoj mjeri u kojoj grad to uspije dakle ispuniti. Možda bi mi sa Sveučilišta... naravno, uvijek imamo veća očekivanja od njih, ali oni dadu koliko mogu" (E1, Sveučilište u Zadru).

Postojeća infrastruktura uglavnom nije bila predmet interesa eksperata koji se bave razvojem, ali je Kampus prepoznat kao moguće žarište razvoja. Primjetno je kako se i u odnosu prema tom objektu, koji bi trebao višestruko povećati prostorne kapacitete Sveučilišta, odražavaju oprečni pogledi na razvoj. Primjerice, predstavnik Gospodarske komore izravno je iznio nekoliko smjerova za koje smatra da bi trebali biti dijelom sadržaja tog prostora, a koji su vezani uz već postojeće lokalno znanje:

"Recimo, sad kad vi, ja ne znam koji su planovi, ali sam stvarno čestitao rektoru što je izvukao ove novce za Kampus i tako dalje, ali recimo za ovaj dio oko te mehatronike, robotike, strojarškog dijela i, ne znam, informatičkog dijela, ja to sad ne mogu reći, ali to su ljudi koji mogu vrlo vrlo primijenjeno, vrlo, kako bih kazao, ovaj, stručno ja bih rekao, ovaj, i zanimljivo prenijeti ta svoja znanja" (E1, Gospodarska komora).

Kampus se vidi kao mjesto potencijalnog otvaranja prema onim granama za koje se trenutno drži da su deficitarne, što je sukladno s generalnim očekivanjima proširenja sveučilišne orijentacije.

Članovi sveučilišne uprave, s druge strane, svjesni su i društvene dimenzije, koja bi prostoru Kampusu mogla donijeti i sadržaje koji su usmjereni prema zajednici:

"Bilo bi smiješno da se Sveučilište zatvori pa samo bude proizvođač nekakvih aktivnosti samo da je to po nekakvoj naredbi Sveučilišta. To je... To će biti prostor koji će biti otvoren u lokalnom smislu, u regionalnom smislu, u nacionalnom smislu i u međunarodnom smislu.

(...) Što više aktivnosti ima to će svima biti bolje" (EL2, Sveučilište u Zadru).

Različiti koncepti uloge Sveučilišta u regionalnom razvoju jasni su na primjeru Kampusu, pri čemu se reproducira diskurs ustanovljen u strateškim dokumentima, a to je onaj vezan uz gospodarstvo i tehničke znanosti kao primaran sadržaj očekivanja eksperata, dok su predstavnici samog Sveučilišta u definiciji razvoja skloniji širem shvaćanju koje uključuje i društvo. Ova je dualnost jasno mjesto suprotstavljanja različitih poimanja razvoja koji su identificirani u prethodnom poglavlju. Kampus kao resurs mjesto je oko kojeg lokalna zajednica mora postići konsenzus ukoliko želi pomiriti te tendencije.

Druga važna infrastrukturna činjenica je poljoprivredni kompleks Baštica kojim Sveučilište upravlja, a koji se nalazi na teritoriju Benkovca. S obzirom na usmjerenu prirodu ovog poljoprivrednog dobra prema konkretnoj znanstvenoj grani, ovdje se ne može iščitati suprotstavljene poglede na potencijalno korištenje resursa. Razumljiva je stoga unisono pozitivan stav eksperata o tom pitanju, jer je s jedne strane poljoprivreda, jedna od ključnih razvojnih grana u strateškom promišljanju razvoja Zadarske županije, a s druge primjer kako primijenjena istraživanja mogu dobro funkcionirati. Predstavnici različitih razvojnih dionika ističu ovaj koncept kao dobar, a pritom bi željeli da se on proširi osnivanjem istraživačkih centara i instituta koji bi bili vezani uz poljoprivrednu proizvodnju, posebno onu koja bi uključivala endogeno znanje. S takvim se gledanjem slažu i pripadnici političkih elita, osobito onih iz ruralnijih krajeva, koji u takvom načinu rada vide i izravnu korist:

"Znači, činjenica jeste da smo mi, sad mogu i u jedini govoriti, da sam zagovarao otvaranje odjela u sklopu Sveučilišta i rezultat toga jeste i ova količina zemljišta koju ste spomenuli na Baštici koju je Sveučilište dobilo gdje je zasadilo vinograd, jabuke, ne znam, hoće li još nešto saditi ili ne. Znači, osnovni cilj i vizija u trenutku kad se raspravljalo o tome jeste da s obzirom da Zadarska županija spada u jednu od županija gdje je zemlja najplodnija na razini cijele Republike Hrvatske i gdje se mogu okretati više kultura u jednom, u jednoj kalendarskoj godini za razliku ne znam od Slavonije ili nekih drugih sredina, da moramo proizvoditi i educirati kadar koji će raditi, raditi na toj zemlji. Znači, i u sklopu onda Sveučilišta da se, da se razvija i taj znanstveni, znanstveni dio. Takvih primjera, takvih primjera već imamo, ne znam, Poreč u Istri, u Požegi čini mi se u Slavoniji gdje su, gdje su u sklopu veleučilišta ili sveučilišta naslonjene i srednje škole, a isto tako i lokalne sredine, odnosno lokalna samouprava koja, koja u tome pravcu, ovaj, ide, eli" (EL3, lokalna samouprava).

Sumarno, model koji zastupaju razvojni eksperti općenito, a pripadnici političkih elita kad se radi o poljoprivredi, su one grane znanosti koje imaju

primjenjivu dimenziju, a oslanjaju se na lokalno znanje i tradiciju.⁸ Ovakvo se gledanje očituje i u perspektivi korištenja sveučilišnih resursa. Zanimljivo je također kako se ovaj stav bolje može iščitati iz mišljenja o korištenju konkretnih resursa, nego kada se govorilo o razvoju općenito, što također snaži ideju diskursa razvojne konkretizacije, čiji se sadržaj mora rekonstruirati iz tekstova koji određuju konkretne ciljeve i mjere te iz mišljenja eksperata. Ovdje se također javlja već spomenuti problem isključenosti zadarskog sveučilišta iz tijela koja donose strateške odrednice za razvoj zadarske regije.

RASPRAVA

Sveučilište u Zadru, promatrano iz aspekta suvremenih modela sveučilišta, nije snažno integrirano u strukture koje podrazumijevaju suradnju na tragu modela poput trostruke uzvojnice ili sveučilišta drugog tipa. S druge strane, ono nije jedini izvor problema, jer su i ostale uzvojnice, odnosno akteri, u položaju u kojem teško postižu kontinuiranu suradnju na polju ulaganja u znanost i razvoja utemeljenog na znanju. Lokalna i regionalna ekonomija temeljene su na manjim i srednjim tvrtkama, a sustavnu suradnju u takvome kontekstu zamjenjuje sporadična suradnja na pojedinim projektima.

Definicije razvoja koje regionalni dionici donose korespondiraju pretežno s idejama ekonomske i inovativne uloge Sveučilišta, ali postoji konsenzus o tome da je kapacitet za ispunjavanje takve uloge obostrano/trostrano slab. Realan koncept koji se pokazao održivim i općenito prihvaćenim u ovome istraživanju je onaj endogenog znanja i primarno je vezan uz ona ekonomska područja na kojima je zadarska regija tradicionalno jaka (poput poljoprivrede). Temelji razvojne politike u kojoj bi Sveučilište u Zadru moglo imati izraženiju ulogu konsenzualno su viđeni kao nadogradnja postojećih razvijenijih ekonomskih grana, a koje svojeg partnera mogu naći u Sveučilištu.

Stoga se i činjenica da je otvaranje Novog kampusa viđeno kao razvojna prilika koja nije samo infrastrukturna, nego i sadržajna, može promatrati kao poticaj na korištenje prostornih resursa u korist razvijanja novih istraživačkih centara koji bi se temeljili upravo na ideji endogenog znanja i endogenog razvoja.

Razvojni eksperti i političke elite, pokazuju ovo istraživanje, zastupaju model koji je blizak trostrukoj uzvojnici i teži aplikativnom znanju koje bi

⁸ U raspravama o endogenom znanju kao razvojnom resursu često se govori o poljoprivredi, zbog toga što njena uvjetovanost geografskim okolnostima (primjerice, višnja maraska koja raste samo na uskom području najvećim dijelom vezanom za zadarsku regiju) otežava primjenu univerzalnih rješenja (Vanclay, 2011:59) i traži adaptaciju na lokalno stanje.

kombiniralo resurse Sveučilišta i postojećeg gospodarstva. Ovaj model, utemeljen na endogenom znanju, podrazumijeva širenje orijentacije s društvene i humanističke prema tehničkim znanostima te jačanje već postojećih sektora poljoprivrede, turizma i pomorstva. Ideja kombiniranja resursa snažnih sektora lokalne proizvodnje sa istraživačkim potencijalom Sveučilišta u potpunosti je korespondentno s idejama trostruke uzvojnice i sveučilišta drugog tipa (Gibbons i dr, 1994; Etzkowitz, 2008). U tom se smislu eksperti zalažu za otvaranje novih odjela koji bi snažili postojeću gospodarsku sliku kombiniranjem ljudskog kapitala oba miljea.

Drugi nalaz, na koji ukazuju sugovornici u intervjuima, jest da Sveučilište ima velik potencijal i u razvoju civilnog sektora. U Zadru se školuje velik broj osoba koje će završavati smjerove humanističke i društvene orijentacije, što je značajan resurs za civilno društvo. Ukoliko to stanje promatramo s aspekta modela četverostruke uzvojnice i civilne misije Sveučilišta, jasno je da i ovdje postoji problem konsenzusa i potencijala. Slab civilni sektor znači i slabo definiranje društvenih problema, što predstavlja dugoročan problem za regiju. Aktiviranje civilnog sektora koji je sposoban definirati probleme regionalnog društva znači i veću participaciju u sredstvima predviđenim za društveni razvoj, što je jedan od problema Zadarske županije, čiji veći dio općina pripada nekom od oblika potpomognutih područja⁹. U tom je smislu bitno aktiviranje u suradnji i razvijanju civilne scene, ali i istraživačka politika koja će uzeti u obzir potrebe zadarske regije, a koja je do sada slabo izražena.

ZAKLJUČAK

U ovome je radu predstavljena uloga Sveučilišta u Zadru u regionalnom razvoju definirana preko suvremenih modela sveučilišta. Kvalitativno istraživanje temeljeno na intervjuima s političkim i obrazovnim elitama te ekspertima vezanim uz različite dionike regionalnog razvoja pokazuje kako je primarni razvojni diskurs vezan uz ekonomski razvoj, a viđenje uloge sveučilišta definirano je primarno kroz endogeni razvoj i endogeno znanje, koje se pri Sveučilištu u Zadru ne primjenjuje na razini koja karakterizira potpuno razvijene modele poput trostruke uzvojnice. Sveučilište se vidi primarno kao razvojni potencijal i resurs, a manje kao aktivni razvojni dionik, pri čemu se akceptira da ni lokalna i regionalna ekonomija zbog ograničenih

⁹ 11 općina i gradova Zadarske županije razvrstano je u drugu razvojnu kategoriju (između 50% i 75% državnog prosjeka) prema Indeksu razvijenosti jedinica lokalne samouprave i time ostvaruju pravo na status potpomognutog područja, a kako je u sastavu županije i deset otočkih općina koje također imaju poseban razvojni status evidentno je da je od 34 jedinice lokalne samouprave njih 21 u posebnom razvojnom položaju.

resursa nisu održiv partner za potpuno uspostavljene modele regionalne suradnje svih razvojnih dionika. Sumarno, ekonomsku suradnju Sveučilišta i ostalih aktera u regiji tek treba afirmirati na sustavan način kako bi se odmaklo od trenutne prakse koja funkcionira na pojedinačnim suradnjama. Društveni je razvoj, s druge strane, identificiran kao važan, ali se pokazuje sporednim, osim kod obrazovnih elita, ali postoji konsenzus da se i društveno-humanistički orijentirano sveučilište može uklopiti u lokalnu i regionalnu razvojnu koncepciju boljim povezivanjem s civilnim sektorom te definiranjem društvenih problema i ugradnje njihovog istraživanja i rješavanja u kurikulum postojećih društveno-humanistički orijentiranih odjela.

Identifikacija endogenog znanja kao tipa koji lokalna zajednica priželjkuje od Sveučilišta može poslužiti kao smjernica za budući razvoj orijentacije Sveučilišta, osobito u smislu novih programa. Nužno je također jačati veze među različitim komponentama trostruke uzvojnice, ali i graditi međusobnu svijest o važnosti endogenog znanja. S druge strane, problem društvenog razvoja mjesto je na kojem Sveučilište, s obzirom na svoju orijentaciju, može biti inicijator suradnje s ostalim partnerima.

Kako bi se taj potencijal ostvario na održiv način potrebno je svakako provesti i šire istraživanje kvantitativnog tipa, posebno među lokalnim gospodarstvenicima te jedinicama lokalne samouprave, kako bi se pronašli širi uzroci slabe suradnje sa Sveučilištem, ali i preciznije identificirali problemi suradnje s njime.

LITERATURA

- Bell, D. (2001). *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*, 3rd ed, New York: Basic Books.
- Bogner, A., Littig, B. i Menz, W. (2009). *Interviewing Experts*, London: Palgrave Macmillan.
- Calhoun, C. (2006). The University and the Public Good, *Thesis Eleven*, 84, 7-43.
- Castells, Manuel (1998). "The Education of City Planners in the Information Age", *Berkeley Planning Journal*, 12(1), 25-31.
- Chatterton, P. i Goddard, J. (2003). The response of HEIs to regional needs, U: Rutten, R., Bokoema, F. i Kuijpers, E. (ur.), *Economic Geography of Higher Education: Knowledge Infrastructure and Learning Regions*. London and New York: Routledge, str. 19-41.
- Ćulum, B. i Ledić, J. (2010). *Civilna misija sveučilišta: element u tragovima?*, Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.
- Etzkowitz, H. (2008). *The Triple Helix: Industry, University, and Government in Innovation*, New York: Routledge.

- Gibbons, M., Limoges, C., Nowotny, H., Schwartzman, S., Scott, P. i Trow, M. (1994). *The new production of knowledge: the dynamics of science and research in contemporary societies*, London: Sage.
- Gibbons, M. (1997). *What kind of university? Research and teaching in the 21st century (The Beanland lecture)*, Melbourne: Victoria University of Technology.
- Halsey, A.H. (2011). Admissions. U: Rüegg, W. (ur.). *A History of the University in Europe. Volume 4: Universities since 1945*. Cambridge: Cambridge University Press, str. 207-237.
- Levine, P. (2011). Education for Civil Society. U: Campbell, D., Levinson, M. i Hess, F.M. (ur.). *Civics 2.0: Citizenship Education for a New Generation*. Cambridge, MA: Harvard Education Press, str. 37-56.
- Münch, R. (2007). *Die akademische Elite: Zur sozialen Konstruktion wissenschaftlicher Exzellenz*, Frankfurt a/M: Suhrkamp
- O Riain, S. (2011). Human Capital Formation Regimes: States, Markets and Human Capital in an Era of Globalization. U: Burton Jones, A.I Spencer, J.C. (ur.). *Handbook of Human capital*. Oxford: Oxford University Press.
- Sveučilište u Zadru (2009). *Strategija razvitka znanosti Sveučilišta u Zadru. Plan aktivnosti 2009.-2014*. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Sveučilište u Zadru (2013). *Dopuna strategije Sveučilišta u Zadru, 2011./2017*. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Touraine, A. (1971). *The Post-Industrial Society. Tomorrow's Social History: Classes, Conflicts and Culture in the Programmed Society*, New York: Random House.

CONTEMPORARY MODELS OF UNIVERSITIES AND REGIONAL DEVELOPMENT - EXAMPLE OF THE UNIVERSITY OF ZADAR

ABSTRACT

The modern university has changed its role of exclusive place of teaching and research toward the networked actor of regional development. Contemporary models of universities emphasize their role as a place of knowledge production which is applicable in the regional development. The paper presents the results of research of local and regional development of stakeholders in Zadar and Zadar County and their attitudes toward the University of Zadar.

In the research was conducted qualitative research based on the ten semi-structured interviews. It is shown that regional stakeholders emphasize the economic developmental component and the idea of endogenous development based on developing existing strong branches of the Zadar economy, and university is viewed primarily as a potential resource, rather than as an active stakeholder. The social development is thereby less pronounced, but is perceived as a locus of potential successful collaboration with the University of Zadar.

KEY WORDS: *University of Zadar, regional development, endogenous knowledge, contemporary models of universities, Zadar.*